auus. ¶ Deinde causa per se diffinit̃ duabus quidẽ particulis copu
latione connexis quarũ prima rei ꝯditionẽ. Secũda vero rationem
exprimendi cõcernit: vt lucidũ est causa per se luminis. Nam cũ sua
pte natura ordinet̃ ad lumen producendũ. etiã exprimit̃ noĩe denotante
rationẽ ad illũ effectũ. ita calidũ causa est ꝑ se caliditatis. Causa vero
ꝑaccidẽs easdẽ particulas negatiue ꝛ disiunctim in sua ratione com
plectitur. vt calidum causa est peraccidens motus sursum. Nam su
apte natura nõ ordinat̃ ad illũ effectũ. Et ambulatio causa ꝑaccidẽs
inuentionis thesauri. Nõ eñ exprimitur noĩe importãte rationẽ ad
illũ effectũ. ¶ Diuidit̃ aũt ꝑ subiũcta vocabula causa per accidens in
casum. fortunã ꝛ causam per accidens neutrã. De casu exemplũ vt
si lapis cadens deorsum ledat pretereuntẽ. Ipse lapis est casus. Naz
est causa peraccidens cũ suapte natura ad huiusmodi lesionẽ nõ sit.
neqꝫ causalitatis noĩe exprimat̃. est preterea coꝝ que raro cõtingũt.
Nõ eñ frequent̃ accidit ꝑtereuntẽ lapide deorsum cadente ledi. Po
stremo est alicuius gratia. Nam est illius ꝙ si precognosceret̃ dignũ
esset experiri aut euitari. ¶ De fortuna exemplũ. vt si qͥs arborem cõ
scẽdat ad decerpendos fructus ꝛ ramo cui innitebat̃ fracto decidat
brachiũqꝫ frangat. Ille est fortuna. Nam est causa per accidens cuz
ad eum effectum non ordinetur. Insuper est agens scd̃m propositũ
siue rationẽ. Nam ex intentione ꝛ ꝓposito arborẽ cõscendit. Est pre
terea eoꝝ que raro contingunt ꝛ alicuius gratia vtpote illius quod
vbi ꝑsciret̃ dignũ esset euitari. Idem quoqꝫ est casus per ante dataz
diffinitionẽ. Nam fortune ratione specialior est. casus vero communi
or. Et diuidit̃ fortuna. Nam quedã est sors fortuna siue bona prospe
speraqꝫ fortuna qua aliquod grande bonũ preter intentionem euenit
vt si quis efodiens ad plantadã arborẽ inueniat thesaurũ. Quedam
vero est mala fortuna qua ingens maluz inopinato accidit. vt si qͥs
equo cui insidet deiectus grauiter ledatur. Et in diffinitiõe fortune ꝓ
positũ capit̃ pro ratione siue voluntate que cũ solius sit hoĩs sol⁹ ho
mo fortuna dici potest. Cetera vero aĩalia ꝛ etiam inanimata bene
sunt casus. Causa ꝑ accidens neutra est. causa peraccidens que neqꝫ
casus neqꝫ fortuna est qđ nõ sit alicuius gratia neqꝫ aliquid vt expe
tatur fugiaturqꝫ dignũ efficiat. vt pede lapillũ mouens inter ambulã
dum aut capillũ capite dimouens. Postremo diffinitur causa in actu
esse ea que solũ simul cũ effectu existit. vt calefaciens cũ calefactione
ꝛ edificãs cũ edificatiõe. Causa vero in potentia est que nõ solũ simul
cũ effectu existit. sed plerũqꝫ est effectu nõ existente vt edificator esse

potest nõ existente domo quã extruxit. aut ipsa causa nõ est. effectu ta
men existente. vt interdũ nõ est domificator attamen est domus ab
eo cõstructa. Et cũ effectus ad causam referat̃ cõsimiliter potest diui
di ꝛ diffiniri singula diuisionũ membra sicut de causa dictum est. Nã
oppositorum eadem est disciplina.

¶ Motus est alicuius in aliquo aut aquisitio aut deperditio.
¶ Dicitur acquisitio aut deperditio ꝙdiu aliquid rei acquirit̃:
aut deperditur. ¶ Acquisitio aut deperditio. Actus entis in po
tentia secundum q⁹ in potentia: motus: mutatio trãsmutatio.
¶ Generatio est substantialis forme in aliquo acqͥsitio. ¶ Corꝛ
ruptio vero eius deperditio. ¶ Augmentatio est maioris quã
titatis acquisitio. ¶ Diminutio est a maiore quãtitate in quan
titatem minorem mutatio. ¶ Alteratio est a qualitate aut ad
qualitatẽ mutatio. Cõtrariũ: mediuz: habitus. priuatio. ¶ Mu
tatio scd̃m locũ est ad locũ aut circa locũ mutatio. ¶ Mutatio
scd̃m locũ: motus localis: latio. ¶ Rectus: circularis: mixtus
siue neuter. ¶ Id subiectiue mutatur quod est mutationis sub
iectum. Id terminatiue: quod (que acquiritur) forma est. ¶ Cõ
pletiue ꝟo totũ mutatione acquisitũ. ¶ Quapropter forme
ad matereriã mutatio subiectiua. Ad seipsam terminatiua. ad to
tũ mutatio completiua dicit̃. ¶ Id mutatur per se qđ a motu qͥ
in eo est: mouet̃. ¶ Id per accidens quod nõ a motu qui in eo est
sed alterius mouetur. ¶ Motus acquisitiu⁹ est quo aliquid acqͥ
ritur. ¶ Deperditiuus quo aliquid deperditur. ¶ Naturalis
est cũ ei natus est conuenire cui inest. ¶ Violent⁹ ꝟo qͥ discõue
nit: atqꝫ contra naturam eius est. ¶ Indefferens qui ꝓprie neqꝫ
conuenire neqꝫ disconuenire natus est. ¶ Omniũ horum motu
um ex opposito intelligimus quietem.

¶ Diffinitur motus esse acquisitio aut deperditio alicuius forme. si
ue substantialis. vt in generatione ꝛ corruptiõe. siue accidentalis. vt

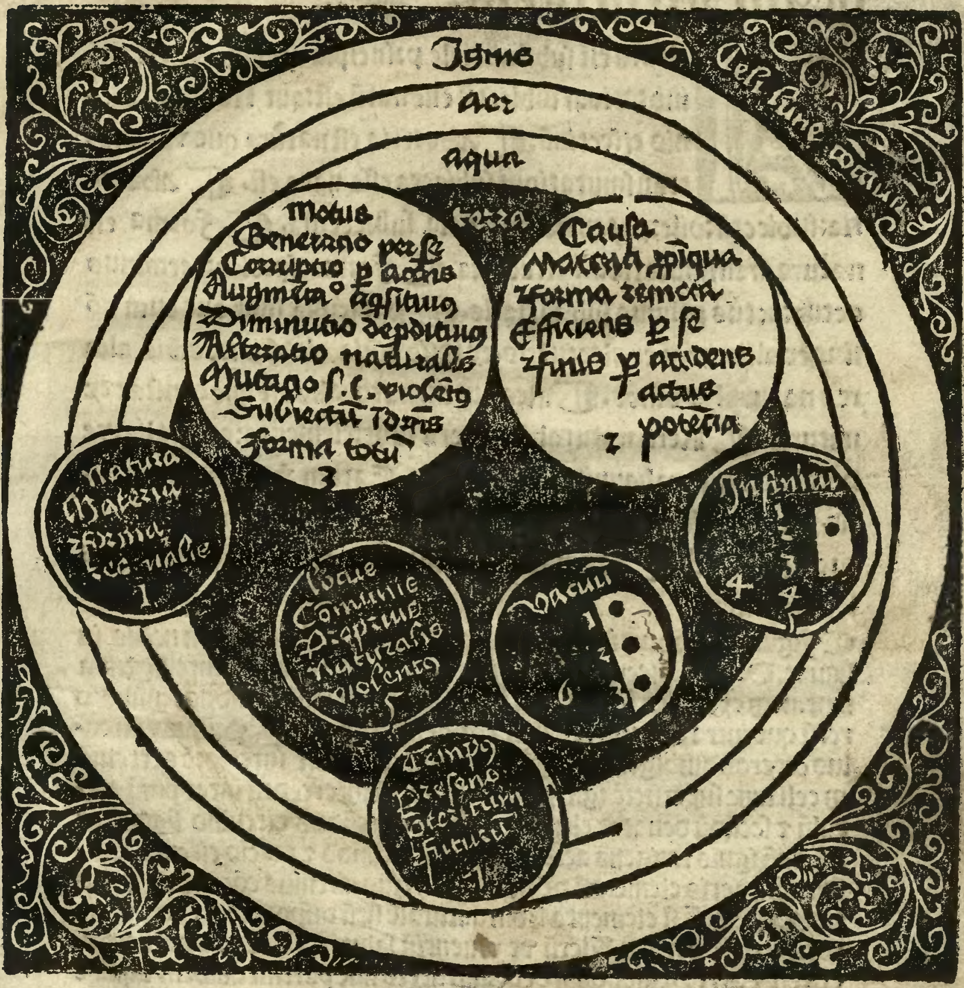
Jacobi Scapulensis introductiones in libros phisicorū et de aīa aristotelis cū Jodoci neo portuēsis annotationibus declarā tibꝰ cādide dicta singula obscuriora ipiꝰ introductōis

Jocher. Nr 127. Tom I p. 18.

Gregorius Schauischyn arciū liberaliū magister studij Cracouiēsis lectori salutem.

Uides humanissime lector quantum de republica litteraria
meritus sit Jacobus Stapulensis vir proculdubio sum-
me doctrine ⁊ greci Aristotelis nostro euo egregius pa-
raphrastes. qui nō solū in omnes libros ipius Aristotelis
philosophorꝝ principis edidit paraphrasim. hoc est eā interpretatio-
nem que nō verborꝝ sed sententiarū custodit seriem. sed etiā rudibus
fauens penetralia philosophie in quosqꝫ precipuos libros introdu-
ctiones veluti quasdā compendiosam semitā ad arcem aristotelice
philosophie ita formauit venusta cū breuitate vt nulli cedens cete-
ros quosqꝫ superauit. qui in simili materia libellos aliquando publi
cabant. qđ quidē ita esse cū in plerisqꝫ alijs ipius scriptis poteris co-
gnoscere. tum ⁊ in his introductionibus nostra cura impressis facile
iudicabis si solercius inspexeris. ꝙ sit breuis: qualiter tersus. quomo
do succinctus. ⁊ insuper venustus. vt in ornatu verborum cum anti-
quitate certare videatur. Taceo nunc reliqua que iure optimo pro
laude autoris ⁊ operis predicari possent. nisi de laudibus tanti vi-
ri eligibilius crederem tacendum ꝙ minus sufficienter loqui. Unum
hoc tue solercie ꝓpono quisquis es qui peritus in studio philosophie
esse cupis. quiue recto tramite introire aulam desideras mere philo-
sophie. illius inquam que gottica labe non sentitur esse infecta hoc
formosum Stapulensis nostri munus ne contemnas. Magnam ete-
nim dignitatem ⁊ vim habent recta rudimenta arcium. vt Quintili-
anus libro secundo perpulchre probat. ⁊ Thimothei musici olim in
arte tibiarum clarissimi exemplo confirmat. hūc enim tradidit dupli
ces ab his exigere mercedes quos alius instituisset ꝙ si rudes sibi
traditi essent. Obstant etenim nōnunꝙ magis inepte eruditiones ꝙ
prosunt. Sicqꝫ ē natura tenacissimi sumus eorꝝ que rudibus animis ꝑ
cipimus. vt sapor quo nouas imbuas testas durat. nec lanarū colo-
res quibus simplex ille candor mutatus est elui possunt. Optime igi
tur consultū erit ⁊ docenti ⁊ discenti. vt Stapulensis istā introducti
onem amplectantur. Ita namqꝫ ille pie ⁊ recte docebit. ⁊ hic non er-
ronee instituetur. Uale mi lector. Et has introductiones sagaci mi-
nerua rogo trutines.

Ignis
aer
aqua
terra
Motus
Generatio per se
Diminutio
Alteratio naturalis
forma totiu
3
Causa
Efficiens p se
finis
actus
potentia
2
Natura
Materia
1
Locus
Communis
Naturalis
Vacuu
Infinitu
Tempus
Presens

Introductoriū Stapulen̄ in phisicam Aristotelis.

Natura est substantiale principiū qd̄ vnicuiqꝫ transmutationi subiectū esse natū est: aut transmutationis effectiuū: ¶ Materia est natura que vnicuiqꝫ transmutationi subiecta esse nata est. ¶ Materia: subiectū: hile: potentia. potentia subiectiua. ¶ Forma est natura transmutationū effectiua. ¶ Forma: species: terminus actus: actus primus substātialis. ¶ Principia sunt que cum nō sint ex alijs: neqꝫ ex alterutris. ex ipsis oīa alia fiunt: oīa alia res naturales oēs. ¶ Res autem naturalis est que constat ex naturis. ¶ Rerū naturaliū genera sunt: elementa: animalia: vegetabilia: mineralia: mixta imperfecta. Earum vo accidentia: cū eis ꝯueniāt: dicunt̄ scd̄m naturā. Cū vo disconueniant contra et preter naturā. ¶ Res naturalis: totū ꝯpositū: corpus: sensibile: hoc aliquid.

¶ Figura introductioni phisice prefixa mundū sensibilem nobis insinuat. De quo quecunqꝫ in libris phisicorum dicuntur intelligenda sunt. neqꝫ extranea ferenda est intelligentia. Est aūt mūdus sensibilis rerū que intra cōcauū celi lune cōtinent̄ vniuersitas. Primus circulus ceteros ambigens designat cōcauū celi. id est interiorē extremā qꝫ celi lune superficiē igni ꝓximā. Spaciū interceptū inter pͥmū circulū ⁊ secūdū denotat elementū ignis. Secūdus circulus significat cōcauū ignis tangens aerem. Spaciū secundo ⁊ tercio circulo clausum ipm̄ aeris elementū designat. Tercius circulus cōcauū est aeris tangens aquā si elementa scd̄m naturalē sitū disponerent̄: quo aqua totā terrā operiret. Verū vt viuentiū saluti cōsolat̄ vna pars detecta est ⁊ aeri ꝓxima. quare cōcauū aeris nūc partim quidem aquā ⁊ partim terrā tangit. Deniqꝫ spaciū tercio ⁊ quarto cōtentum circulo elementū aque designat. Quartus vo circulus cōcauū aque est tangens terrā. Terra aūt infima nō claudit alia elementa suo ambitu. sed subsidet omibus. Et his quattuor elementis itidem cōtinentur

corpora naturalia mixta. vt mineralia in terre visceribus. vegetabilia partim terra et partim aere. animalia vero hec in aere: hec aqua et illa terra subsistũt. ¶ Deinceps septem circuli minores ordine dispositi significãt ea que in hac introductiõe determinant. Et quãuis dũtaxat quattuor librorum phisicorum materiã cõplecti videant. illis tamẽ intellectis sufficiens habet in omẽs phisicorum libros introductio. Et horum primus quidẽ circulus primo respõdet libro phisicorum. Secũdus secũdo. Tercius et quartus tercio. Quintus et sextus et septimus quarto. Cuiqʒ aũt circulo suũ respõdet in introductione caput. ¶ In primo itaqʒ natura diuidit in materiã et formã. Res aũt naturalis ibidem ponitur quod de ea illic determinet vt toto ex his partibus constituto. ¶ In secũdo circulo causa diuidit primũ in causam materialẽ. formalẽ efficientẽ et finalẽ. Secũdo in causam propinquã et remotã. Tercio in causam per se et per accidens. Quarto in causam actus siue actualẽ. et in causam potentie siue potentialẽ. ¶ In tercio circulo motus in primis diuiditur in sex species. generationẽ. corruptionẽ. augmentationem. diminutionẽ. alterationẽ et mutationẽ secundum locũ. Secũdo in motũ subiectiuũ. terminatiuũ et cõpletiuũ. que diuisio innuit per hec vocabula. subiectũ. forma. totũ. Tercio in motũ per se et motũ per accidẽs Quarto in motũ acquisitiuũ et deperditiuũ. Quinto in motũ naturalem. violentũ et indifferentẽ. ¶ In quarto deinde circulo infinitũ diducitur in infinitũ primo modo siue in prima acceptiõe. secundo. tercio quarto et quinto modo. Spherula vero nigra secũdo infiniti modo ad latus adiuncta designat infinitũ secundo in mundo sensibili natura nõ inueniri. ¶ In quinto circulo locus primo diducit in locũ cõmunẽ et proprium. Secundo in locũ naturalẽ et violentũ. ¶ In sexto vacuũ diuiditur in vacuũ primo modo. secundo et tercio modo. sed nullo illorum modorum vacuũ in mundo sensibili inueniri posse. Adiecte cuilibet modo note nigre significant. ¶ Demũ in septimo circulo diuiditur tempus in presens preteritũ et futurũ. ¶ Post diuisionẽ eorum que in hac introductione cõsideranda sunt diffinit natura esse principiũ substãtiale. id est quod est substãtia. ad excludenda principia accidentalia. vt caliditatẽ et leuitatẽ ignis. que nõ sunt nature. sed forme substantialis instrumẽta. Et cũ in ea diffiuitiõe disiũctio ponat prior particula propter materiã ponit. posterior vero propter formã substantialẽ: vt vtriusqʒ sequens diffinitio declarat. Diffinit enim mox materia per primã superioris diffinitionis particulã. quod scilicet nata sit esse subiecta vnicuiqʒ transmutationi. id est generationi. corruptioni. augmentationi. diminutioni. et ita de alijs speciebus. nõ quidẽ quod nata sit illas simul su-

scipere. sed vicissim. Nempe materie officiū est q̄libet in se trāsmu-
tationē indifferenter recipere. perinde atq3 cera cuiuscūq3 figure aut
sigilli efformationē in se suscipere nata est. hinc materia subiectū di-
citur: et potentia passiua siue susceptiua quod omnes formas et substātiales
et accidentarias in se suscipiat. Quod si tota denominentur subiecta. id so-
lū gratia alterius partis scilicet materie accidit. vt ignis subiectum
est caliditatis. et aqua frigiditatis. Dicitur et materia ab antiquis hi-
le ¶ Forma vero substātialis diffinitur esse natura que nata est trāsmuta-
tiones efficere. nō quaslibet sine discrimine. sed suo toti conuenientes
haud aliter ac sigillū nō q̄libet impressionē. sed solū sibi respondētē
effigiat. vt forma substātialis ignis efficit transmutatiōes igni cōue-
nientes. et forma aque mutatōes aque naturales. et ita de ceteris Est
enim propriū forme officiū agere et efficere transmutatiōes. Proinde actus
dicitur siue actus primus et precipuus phisicus. quia primū est et precipuū agēs
Accidentia autem dicuntur actus secūdi. quia omnem agendi vim a forma
suscipiunt. Dicitur preterea forma species siue terminus quod materiā de-
terminet deffiniatq3 ad certā rem naturalē constituendā. ¶ Ceterū
quia natura diffinita est esse principiū. quod principia hic dicantur sequens dif-
finitio declarat. tria exprimens ad phisicorum principiorum rationē necessa-
ria. Primū. Principia phisica nō debēt esse ex alijs principijs. id est alterius
speciei et nature cōposita. vt materia nō cōponitur ex alijs diuerse rati-
onis principijs. neq3 forma. quamuis vtraq3 ex eiusdē rationis partibus
componatur. Secundū. Principia phisica nō debent constitui ex alter-
utris. id est primū nō debet cōponi ex secundo. neq3 secundū ex primo.
vt materia nō cōponitur ex forma. neq3 forma ex materia. ¶ Tercium
ex principijs phisicis omnia alia fiunt. id est res naturales omnes nate
sunt fieri. Omnia enim expetenda sunt secundum materiā subiectā. Et que vni-
uersaliter sonant apud autores. particulariter: vt efflagitat materia
intelligi debent. Siquidē omnis res naturalis ex materia et forma du-
obus principijs phisicis cōstat. vt ostendit rei naturalis diffinitio. que
dicitur ea esse que cōstat ex naturis: vtpote materia et forma substanti-
ali tanq3 suis partibus essentialibus. Quāuis enim partes integra-
les sint rerū naturaliū partes substantiales. tamen nō sunt nature. ne-
q3 rerū naturaliū principia. quia sunt ex alijs principijs scilicet materia et
forma partiali. ¶ Deinde enumerantur rerū naturalium genera. id est
species. que sunt quinq3. scilicet elementa. ignis. aer. aqua. terra. Ani-
malia. vt pisces. aues. vermes. et gressibilia. Vegetabilia vt arbores
frutices et herbe. Mineralia. vt aurū; argentū; ferrū. plūbū. mixta im-

Introductio in libros phisicorum aristotelis.

perfecta. vt pluuia ros. pruina. nix. grando. et he sunt tote res naturales. Quarū quidē partes integrales siue homogenee et eiusdem cum toto denominationis siue hetorogenee et diuerse denominationis a toto etiā res sunt naturales. sed partiales. vt pars ignis et radix arboris. ¶ Deinde subiungit diuisio accidentiū rebus naturalibus inexistentiū, quod eorum aliqua sunt scdm naturā. alia vero contra siue preter naturā. Accidentia scdm naturā sunt que rebus naturalibus conueniunt. Illa vero eis cōueniunt que ipas cōseruare nata sunt. vt caliditas et leuitas ignis scdm naturā conuenit. frigiditas vero et grauitas aque Accidentia preter naturā sunt que rebus naturalibus disconueniunt et eas corrūpere nata sunt. vt aque caliditas. per quā resoluitur i vapores. et animali egritudo qua disponit ad corruptionē. Itaque quicquid est in mundo sensibili: aut est natura aut res naturalis. aut eius accidens. Postremū ponit interpretatio rei naturalis. que alio noie dicit totū et cōpositū. habita ratione ad suas partes. dicit et corpus sensibile quod substantia completa sit in mundo sensibili consistens. Denique res naturalis dicit hoc aliquid. id est tota substātia indiuidua. et vna numero.

¶ Causa est ad quā aliquid sequit. ¶ Ad eam vero aliquid sequi est ex ea. per eam: ab ea. aut eius gratia aliquid fieri. ¶ Quod vero ad eam sequitur effectus nominat. ¶ Causa materialis pmo est ex qua cum aliquo fit aliquid. ¶ Rerū vero naturaliū materia est ex qua cū forma fit cōpositū. Secūdo est in qua aliquid fit vt in subiecto. ¶ Causa materialis secundo in qua subiectiua.

¶ Causa formalis est per quam res habet esse. Illam dat esse rei et eam conseruat inesse. Ipsa nanque presente res est. et ipa fugiente perit. ¶ Rerū vero naturaliū forma ea est per quam res naturales existunt. ¶ Substantie accidens. ¶ Causa efficiēs ē a qua aliquid fit: conseruans: producens: corrumpens. ¶ Causa finalis est gratia cuius aliquid est. ¶ Primaria: secundaria. ¶ Causa propinqua est que particulari nomine designat. Aut inter quam et effectū haud multe interiacent cause. ¶ Remota vero que nomine cōmuni designat: aut inter quam et effectū multe interiacēt cause. ¶ Causa per se est que cum ad aliquid suapte natura sit

causalitatis noie pariter est expressa. ¶ Per accidens aūt ea dicatur cum ad effectū nō ordinet: aut causalitas noie minime fit expressa. ¶ Casus: fortuna: neutra. ¶ Casus causa est per accidens eorum que raro contingunt ⁊ alicuius gratia. ¶ Fortuna vo causa per accidens agentiū scđm ꝑpositū eorum que raro eueniunt ⁊ alicuius gratia. ¶ Fors fortuna: mala fortuna. ¶ Propositū: ratio: voluntas. ¶ Causa in actu est que simul cum effectu existit. Causa vo in potentia ea dicatur que nō simul cū effectu existat.

¶ Diffinitionis cause hec est intelligentia. Causa est ad quā effectus natus est seq. hoc est ex qua ꝓpter materiā. per quā ꝓpt formā. vel a qua ꝓpter efficiens. Aut cuius gratia ꝓpter finē aliquis effect⁹ natus est fieri. Effectus aūt est qđ ad causam sequi natuum est id. est qđ ex ipa fit ꝓpter effectū materie. aut p ipām ꝓpter effectū forme. aut ab ipsa propter effectum efficientis. aut gratia ipsius. propter effectum finis. Deinde vnaqueq; causarū particulariter diffinitur. Et primo causa materialis. que diuidit in causam materialē primo modo siue prima acceptione. Et in causam materialem secundo modo. ⁊ in secunda significatione de causa materiali primo exemplum vt lapis est id ex quo cum aliquo scilicet figura statue fit statua lapidea. Et aurum est id ex quo cum aliquo scilicet figura annuli fit annulus. Et hec ratio cōplectit omnē materiā ex qua. siue rerū naturalium siue artificialiū. siue quarūcūq; aliorū qb⁹ materia attribuit Idcirco diffinit deīde materia ex qua rerū naturaliū: q ea sit ex qua cū forma substantiali fit totū cōpositū. scilicet ipsa res naturalis. vt corpus hominis est ex quo cū aia rationali fit homo. Causa aūt materialis secūdo modo est in vt i qua cū subiecto aliquid est. siue illđ sit forma substantialis siue accidentalis. Omis em̄ forma in materia est vt in suo subiecto. Et eam ob rem causa materialis secundo dicitur materia in qua siue materia subiectiua. Quocirca eadem numero materia si ad rem naturalem cuius est pars conferat. dicitur causa materialis primo ⁊ materia ex qua. Et si ad formā substātialem aut ad accidētia. quarū ipa est subiectū est causa materialis secundo ⁊ materia in qua. ¶ De causa formali exēplū vt forma substātialis ignis. Quia p eā ignis habet esse. Dat em̄ ipa esse igni. ⁊ ignem ꝯseruat in esse. Ipa

nãq3 forma ignis existente ignis est. τ ipsa fugiente. discedenteq3 a materia: perijt ignis. At qa hec cause formalis diffinitio daṫ de omni causa formali siue phisica siue non. idcirco subiūgiṫ diffinitio forme rerū naturaliū. cuius idem qđ prius sumnaṫ exemplū. vt forma ignis. Nam per eam res naturalis vna quidem aut plures existunt ¶ Deinde subiuncta duo vocabula. substantia. accidens: ipsi⁹ cause formalis diuisionē īsinuāt In causaz formalē substātialē τ accidētalē ¶ Causa formalis substātialis est forma p quā res habet esse substantiale. vt forma rerū naturaliū. ¶ Causa formalis accidentalis est forma p quā res habet esse accidentale. vt per albedinē nix est alba τ p frigiditatem aqua frigida. ¶ De causa efficiente exemplū vt edificator Nam ab eo aliquid fit. id est natū est fieri scilicet domus Et a statuario fit statua. Et est triplex quēadmodū sequentes dictiones ostendunt scilicet conseruans. producens τ corrumpens. ¶ Causa efficiens Cōseruās est a qua aliqd cōseruaṫ. vt a caliditate cōseruaṫ ignis. a frigiditate aqua. Producens est causa efficiens a qua aliquid producitur. vt a forma ignis gigniṫ ignis. τ a calore calor. ¶ Corrūpēs vero est a qua quicq3 corrūpiṫ. vt a forma ignis corrumpitur aqua. τ a calore frigiditas. De causa finali exemplū. vt sanitas. Nam eius gratia aliquid est vt exerciciū. alimentū. moderataq3 requies. Et diuiditur in causaz finalē primariā τ secūdariā ¶ Causa finalis pⁱmaria ē causa finalis que vlterius in aliud nō ordinaṫ. vt homo cōparatus ad ea q̄ sunt in mundo sensibili. ¶ Causa finalis secundaria siue nō vltimata est causa finalis que vlterius ad aliud ordinaṫ. vt animalia rationis immunia ad hoiem. τ sanitas ad rei cōseruationē. ¶ Postea subiungiṫ diffinitio cause propinque. duas sub disiunctione continens particulas. quarum prima rationem exprimendi recipit. Secunda vero conditionē rei. Tūc siquidē causa designaṫ noie particulari. quādo explicatur noie singulari. aut speciei specialissime. vt hic edificator τ edificator respectu huius domus. Tūc vero inter causam τ effectum nō multe interiacent cause. quando inter ea nō mediat eiusdem generis causa vel pauce admodū. vt inter filiū τ patrē. inter nepotē τ auum. Opposito modo diffiniṫ causa remota duabus iditem disiūctione cōnexis particulis. Exemplū prime. vt artifex τ operarius cause sunt remote huius domus. Nam cōmuni noie vt generis subalterni. aut generalissimi explicanṫ. Exemplū secunde. vt ipsius filij abauus τ atauus cause sunt remote. Nam inter ipsas τ effectū multe in eodem genere scilicet efficientis interiacent cause. vtpote pater auus τ pro

suus. ¶ Deinde causa per se diffinit duabus quidē particulis copulatione connexis quarū prima rei ↄditionē. Secūda vero rationem exprimendi cōcernit. vt lucidū est causa per se luminis. Nam cū suapte natura ordinet ad lumen pducendū. etiā exprimit noīe denotante ronē ad illū effectū. ita calidū causa est p se caliditatis. Causa vero p accidēs easdē particulas negatiue ꝛ disiunctim in sua ratione complectitur. vt calidum causa est per accidens motus sursum. Nam suapte natura nō ordinat ad illū effectū. Et ambulatio causa p accidēs inuentionis thesauri. Nō em̄ exprimitur noīe importāte rationē ad illū effectū. ¶ Diuidit aūt p subiūcta vocabula causa per accidens in casum. fortunā ꝛ causam per accidens neutrā. De casu exemplū vt si lapis cadens deorsum ledat pretereuntē. Ipse lapis est casus. Naꝫ est causa per accidens cū suapte natura ad huiusmodi lesionē nō sit. neqꝫ causalitatis noīe exprimat. est preterea eoꝝ que raro cōtingūt. Nō em̄ frequent accidit ptereuntē lapide deorsum cadente ledi. Postremo est alicuius gratia. Nam est illius qꝛ si precognosceret dignū esset experiri aut euitari. ¶ De fortuna exemplū. vt si qs arborem cōscēdat ad decerpendos fructus ꝛ ramo cui innitebat fracto decidat brachiūqꝫ frangat. Ille est fortuna. Nam est causa per accidens cuꝫ ad eum effectum non ordinetur. Insuper est agens scd'm propositū siue rationē. Nam ex intentione ꝛ pposito arborē cōscendit. Est preterea eoꝝ que raro contingunt ꝛ alicuius gratia vtpote illius quod vbi psciret dignū esset euitari. Idem quoqꝫ est casus per ante dataꝫ diffinitionē. Nam fortune ratione specialior est. casus vero cōmunior. Et diuidit fortuna. Nam quedā est fors fortuna siue bona prosperaqꝫ fortuna qua aliquod grande bonū preter intentionem euenit vt si quis efodiens ad plantadā arborē inueniat thesaurū. Quedam vero est mala fortuna qua ingens maluꝫ inopinato accidit. vt si qs equo cui insidet deiectus grauiter ledatur. Et in diffinitiōe fortune ppositū capit pro ratione siue voluntate que cū solius sit hoīs sol' homo fortuna dici potest. Cetera vero aīalia ꝛ etiam inanimata bene sunt casus. Causa p accidens neutra est. causa per accidens que neqꝫ casus neqꝫ fortuna est qd' nō sit alicuius gratia neqꝫ aliquid vt expetatur fugiaturqꝫ dignū efficiat. vt pede lapillū mouens inter ambulādum aut capillū capite dimouens. Postremo diffinitur causa in actu esse ea que solū simul cū effectu existit. vt calefaciens cū calefactione ꝛ edificās cū edificatiōe. Causa vero in potentia est que nō solū simul cū effectu existit. sed plerūqꝫ est effectu nō existente vt edificator esse

potest nõ existente domo quã extruxit. aut ipsa causa nõ est. effectu tamen existente. vt interdũ nõ est domificator attamen est domus ab eo cõstructa. Et cũ effectus ad causam referat cõsimiliter potest diuidi et diffiniri singula diuisionũ membra sicut de causa dictum est. Nã oppositorum eadem est disciplina.

¶ Motus est alicuius in aliquo aut aquisitio aut deperditio.

¶ Dicitur acquisitio aut deperditio quod diu aliquid rei acquirit: aut deperditur. ¶ Acquisitio aut deperditio. Actus entis in potentia secundum q in potentia: motus: mutatio trãsmutatio.

¶ Generatio est substantialis forme in aliquo acqsitio. ¶ Corruptio vero eius deperditio. ¶ Augmentatio est maioris quãtitatis acquisitio. ¶ Diminutio est a maiore quãtitate in quantitatem minorem mutatio. ¶ Alteratio est a qualitate aut ad qualitatẽ mutatio. Cõtrariũ: mediũ: habitus. priuatio. ¶ Mutatio scdm locũ est ad locũ aut circa locũ mutatio. ¶ Mutatio scdm locũ: motus localis: latio. ¶ Rectus: circularis: mixtus siue neuter. ¶ Id subiectiue mutatur quod est mutationis subiectum. Id terminatiue: quod (que acquiritur) forma est. ¶ Cõpletiue vero totũ mutationẽ acquisitũ. ¶ Quapropter forme ad matereriã mutatio subiectiua. Ad seipsam terminatiua. ad totũ mutatio completiua dicit. ¶ Id mutatur per se qd a motu: q in eo est: mouet. ¶ Id per accidens quod nõ a motu qui in eo est sed alterius mouetur. ¶ Motus acquisitiuus est quo aliquid acqritur. ¶ Deperditiuus quo aliquid deperditur. ¶ Naturalis est cũ ei natus est conuenire cui inest: ¶ Violentus vero q discõuenit: atque contra naturam eius est. ¶ Indefferens qui proprie neque conuenire neque disconuenire natus est. ¶ Omniũ horum motuum ex opposito intelligimus quietem.

¶ Diffinitur motus esse acquisitio aut deperditio alicuius forme. siue substantialis. vt in generatione et corruptiõe. siue accidentalis. vt

in ceteris transinutationib9. in aliquo subiecto. vt pote materia que primum est transinutationum subiectum. Dicitur autez acquisitio q diu aliqd forme acquirit. estqz ei9 aliqd acquisitu z aliqd supest acqrendu. vt cu totius caliditatis qnqz gradus acquisiti sunt z qnqz restant acquirendi. Sic dicit deperditio qdiu aliquid forme. cuius est motus deperdit. estqz aliquid eius deperditu z aliqd relinquit deperdendu. vt cu totius caliditatis sex gradus deperditi sunt z quattuor adhuc sunt abiciendi. Ex quibus cõstat idem esse acquisitionẽ aut depditionẽ. ac si quis dixerit. actus entis in potentia scdm q in potẽtia que sunt verba diffinitionis motus ab aristotele tradite. eiusdez qz sententie cu diffinitione modo data. Nam qd hic dicit acqsitio aut perditio alicuius. illic dicit actus in potentia scdm q in potentia. Et qd hic dicit in aliquo. illic denotat per genitiuu entis designantẽ subiectu in quo est motus. Vocat aut motus alio noie mutatio siue transinutatio. ¶ Deinde sex motus species diffiniunt. Et pmo generatio qd est forma substantialis in aliquo scilicet materia z acquisitio vt generatio ignis ẽ acqsitio forme ignis i materia. Corruptio ẽ forme substantialis in materia deperditio. vt corruptio ligni est deperditio z abiectio forme ligni a sua materia in qua prius fuit. ¶ Augmentatio est maioris quantitatis vt magnitudinis. extensionisqz in aliquo acquisitio. vt cu quid pedale p alimẽti susceptionẽ aut rarefactionẽ fit bipedale. Diminutio vo est a maiori mobile in minorem mutatio. vt cum quippiã pipedale per defluxum partiu aut condensationẽ fit pedale. ¶ Alteratio vo aut mutatio est a qualitate solu. vt cu ex luminoso fit tenebrosum. Aut ad qualitatẽ solu. vt cu contra ex tenebroso fit luminosum. aut simul a qualitate z ad qualitatez. vt cu ex calido fit frigidu. ¶ Et sunt alterationis sex modi his quattuor dictionibus. Cõtrariu. mediu. habitus. priuatio designati. Prim9 est de cõtrario in cõtrariu. siue de extremo in extremu. vt cu ex albo fit nigru. Secundus de cõtrario atqz extremo in mediu. vt cu ex albo fit flauu. Tercius de medio in cõtrariu siue extremu. vt cu ex flauo fit albu. Quartus vo de medio in mediu. vt cu ex flauo fit rubeum. Quintus ex habitu in priuationem. vt cum ex luminoso fit tenebrosum. Sextus ex priuatione in habitum. vt cum ex tenebroso fit luminosum. Mutatio scdm locu aut est mutatio ad locum. vt motus ignis sursum. z terre deorsum. z ceteri motus reru naturalium recti. aut est mutatio circa locu aut ppriu. vt motus circularis sperarum inferiorum. aut circa loca corporum inferiorum. vt motus circularis vltime

spere que ꝑprium circa quē moueatᷣ locū nō habet. Et mutatio scd̄m locū dicitᷣ alio noīe motus localis ⁊ etiā latio. Et triplex est vt designant dictiōes subiuncte. scilicet motus localis rectus. q̄ fit scd̄m spaciū rectū vt motus grauiū ⁊ leuiuꝫ. Circularis qui fit scd̄m spacium circulare vt motus orbiū celestiū. Et mixtus qui fit partim scd̄m rectum ⁊ partim scd̄m circulū. vt volatus auiū. Dicitᷣ aūt huiusmodi motus mixtus quo aliqd vtriusqꝫ ⁊ recti scilicet ⁊ circularis participet. Dicitᷣ etiā neuter ꝙ neqꝫ simpliciter rectus. neqꝫ simpliciter circularis sit. ¶ Postea cetera per que motus ante diuidebatur membra diffiniuntur. Et primo quid sit mutari subiectiue. terminatiue ⁊ cōpletiue. Siquidē id mutatᷣ subiūctiue qđ est mutationis subiectū primū quidē ⁊ incōpletū. vt materia que si generationis subiectum est. dicitur generari subiectiue si corruptiōis. corrumpi subiectiue. ⁊ ita de alijs speciebus. Id vero mutatur terminatiue quod est forma que acquiritur aut deperditur. vt forma substantialis que per generationem acquiritur generatᷣ terminatiue. ⁊ que per corruptionē deperditᷣ corrumpitᷣ determinatiue. Et quantitas maior que per augmentationem acquiritᷣ augetᷣ terminatiue. ⁊ ita de alijs. Nēpe re ipsa mot⁹ nihil aliud est ꝙ̄ ipsa forma vel substantialis vel accidentaria. que ꝑ motū acquiritur aut aboletur. Completiue vero id mutatᷣ qđ est totū cōpositū. corpūsqꝫ naturale per mutationē acquisitū aut deperditum. vt totus ignis qui per generationē acquiritur generatᷣ completiue. Et tota aqua que per corruptionem deperditur corrumpitᷣ completiue. ⁊ tota arbor que ex quantitate bicubita fit tetracubita. augetur completiue. ⁊ ita in alijs. Quo fit vt hec tria noīe cōcreto atqꝫ denominatiuo explicata re ipsa inter se differant etiam specie. Nam quod mutatᷣ subiectiue non mutatur terminatiue nec cōpletiue. Sicut subiectum non est forma neqꝫ totuꝫ completum. Tamen denominantia abstractaqꝫ re ipsa idem sunt ⁊ sola ratione dissident. nam forme mutatio ad materiā comparata dicitᷣ mutatio subiectiua. id est subiecti ⁊ que est in subiecto. Eadē comparata ad ipam formā dicitᷣ mutatio terminatiua. id est que est ipe terminus ⁊ forma. Comparata vo ad totū dicitᷣ mutatio completiua. id est ipius completi ⁊ toti⁹ cōpositi. ¶ Deinde diffiniuntᷣ mutari per se ⁊ per accidens. id quidē mutatᷣ per se quod mouetᷣ a motu qui in eo est vt subiecto. aut primo cuiusmodi est materia. aut secūdario. cuiusmodi est totū compositū qđ gratia alterius partis scilicet materie transmutatiōis subiectum dicitᷣ: vt materia in qua acquiritᷣ forma ignis. per se generatᷣ. tot⁹ et iā

ignis qui acquirit p se generat qa mutat eo motu q est in ipo vt subiecto. Id vero mutat per accidens qd no a motu qui in eo est vt subiecto mouet. sed motu alterius et qui est in altero. vt cu lapis cadit deorsum forma lapidis eius magnitudo color et frigiditas etia per accidens mouent deorsum. no quide motu qui sit in ipsis. sed in materia lapidis. cui etia insunt. Et quiescens in naui per accidens mouet ad motu nauis. qua continet. ¶ De motu acquisitiuo exemplu vt generatio ignis. nam per ea aliquid scilicet forma ignis acquirit. Similiter augmentatio arboris. Per eam em aliqd scilicet maior quantitas acquiritur. De motu deperditiuo. vt corruptio ignis. Quippe p ea aliquid scilicet per forma ignis deperditur. Et decalefactio aque id est deperditio caliditatis in aqua. Preterea dat motus qui simul est acquisitiuus et deperditiuus collatione facta ad diuersa. vt sanatio et motus localis acquisitiuus est partiu posteriorum et deperditiuus partiu priorum. que facte no manent. sed depereunt. Perinde atqz si qs continue protrahat linea in directu. et partes illius descriptas cotinue deleat. cosiderando partes que incotinuu coscribunt. ille motus acquisitiuus diceret. sed attendendo eas que abolent atqz oblitterantur diceretur deperditiuus. ¶ De motu naturali exemplu. vt motus terre aut lapis deorsum. Nam is natus est terre aut lapidi conuenire. Motus vero terre sursum violentus est. qa ei disconuenit. atqz cotra natura eius est. De motu indifferente. vt cu leue sursuz effertur. et offendens obstaculu mouet ad latus. ille motus neqz omnino conuenit leui. qa no est ad locu sursum. neqz omnino disconuenit. qa non est ad locum deorsum. sed quodammodo inter vtruqz medius est. ¶ Et quia vnum oppositorum per alterum cognoscit. Motus aute et quies ad inuice sint priuatiue opposita. Idcirco per ea que de motu dicta sunt. facile natura quietis cognoscit. Est em quies. in subiecto nato motus priuatio. cum scilicet subiectum no mouet. quando vbi et quo modo moueri natu est. Et per consimilia penitus membra diuiditur Diffinitur qz conformiter sicut motus.

¶ Infinitu primo: no finitu: no quantu. ¶ Secundo quantu transitum habens incosumabilem. ¶ Magnitudo: multitudo. ¶ Infinitu magnitudine est: quod sue magnitudinis caret extremis. ¶ Infinitu multitudine quod sue quidem discrete multitudinis caret extremis: ¶ Infinitum secundo: infinitum actu.

¶ Tercio est spaciū (cuiꝰ cū pars trāsita sit) nō dum totum est ꝑ transitū. ¶ Quarto est qđ cum sit transibile difficilem habet transitū. ¶ Quinto infinitū est cui semper additio substractione fieri potest. ¶ Additio: subtractio. ¶ Substractio diuisio idem. ¶ Infinitum quinto: infinitum potentia.

¶ Infinitū in prima acceptione est qđ nō habet quantitatē. aut continuā vt punctū. aut discretā vt vnitas. Dictū infinitū quasi nō finitū ⁊ nō quantū. ¶ In secūda vero acceptione est quantū habens transitū. sed incōsumabilem. Dicit̄ aūt transitus inconsumabilis extēso aut pluralitas. que semper summendo partes eiusdem ⁊ determinate quantitatis nunq̄ absolui ⁊ finiri potest. Ut si daretur linea a qua sumptis continue pedalibus eius nō posset tota longitudo absumi aut numerus a quo dempto semꝑ binario. aliōue determinato numero nō posset ad eius finē quispiā peruenire. ea linea ⁊ is numerus esset hoc modo infinitus. Et diuidit̄ hoc modo infinitū in infinitū magnitudine ⁊ multitudine. Quēadmodū designant due dictiones eiꝰ diffinitioni subiuncte. De infinito magnitudine. vt linea que sue extēsionis nec ꝑncipiū haberet nec finem. vtrinq̄ in immensuȝ porrecta ea eī sue longitudinis careret extremis ⁊ partibilibus. naȝ neq̄ primam haberet pedalem. neq̄ vltimā. ⁊ impartibilibus. q̄a non haberet punctū inicians neq̄ finiens quibus clauderetur. Ita superficies sue longitudinis ⁊ corpus sue profunditatis extrema ⁊ partibilia et impartibilia nō habens est hoc modo infinitū. De infinito multitudine exemplū. Ut si sumat̄ numerus cuius neq̄ ꝑma posset dari vnitas neq̄ vltima. Similiter neq̄ primus binariꝰ aut alius certe multitudinis numerus neq̄ vltimus. is careret sue multitudinis discrete. qđ consulto adiectū est ad excludendā multitudinē cōtinuā partiū continui. extremis ⁊ partibilibꝰ quidē ⁊ impartibilibus. esset q̄ hoc modo infinitus. ¶ De infinito tercio exemplū. vt via cuius medietas peracta est ⁊ alia superest peragenda est infinita in tercia acceptione. Et numerus cuius pars numerata est. ⁊ restat altera pars numerāda. eodē quoq̄ modo infinitꝰ est. ¶ De infinito quarto. vt totū spaciū inter orientē ⁊ occidentē interceptū. pertransibile quidem est. sed difficilē habet transitū. Et numerus harenarū maris. aut capilloꝝ capitis numerabilis est. sed difficilis est ea numeratio. ¶ De infinito q̄nto exemplū. vt magnitudo ⁊ quodvis continuū. nā ei semper potest fieri substractio: id est diuisio in minores partes. neq̄ vnq̄

per talē diuisionē perueniet̄ ad partes impartibiles. Similiter numerus cōsurgens ex diuisione partiū cōtinui est hoc modo infinit⁹. q̄a ei semꝑ fieri potest additio. Quātū em̄ decrescit magnitudo tātū crescit partiū eius multitudo. Neq̄ vnq̄ ad maximū numeroꝝ cui vlterius additio fieri nō posset ꝑuenire possibile est. ¶ Et diuidit̄. vt subiūcte dictōes designāt. in infinitū quarto additiōe cui scȝ semꝑ additio fieri potest. cuiusmodi est numerus. Et infinitū quinto subtractione. cuius semꝑ subtractio diuisioq̄ fieri potest. cuiusmodi est magnitudo. Quibus terciū membrū ex vtroq̄ cōpositū adiungi potest. scilicet infinitū additione ⁊ subtractione. vt partes continui q̄bus semper subtractio magnitudinis fieri potest. ex quo earū semꝑ multitudo crescit. ⁊ cōtinue aliquid adijcit̄. Autores aūt ꝑ membra simplicia intelligunt cōposita. Et infinitū q̄rto dicit̄ infinitū potentia. Infinitū v̄o secundo. infinitū actu.

¶ Locus est extrinsecus terminus corporis alterum continentis. ¶ Locus cōmunis est qui multa continet qnib⁹ immediat⁹ nō est. ¶ Locus proprius est terminus corporis continentis cōtento immediatus. ¶ Terminus: superficies: concaua. ¶ Ea v̄o concaua est que est continentis interior vltima. ¶ Et ea cōuexa est que est corporis circūdans extrema. ¶ Locus naturalis est in quo res naturales: natura quiescunt. ¶ In eo em̄ natura quiescunt in quo conseruari nate sunt. ¶ Uiolentus: in quo res naturalis minime natura quiescit.

¶ Diffinit̄ locus esse terminus superficiesq̄ concaua corporis continentis alterū. vtpote locatū. Extrinsecus nō quidē corpori locanti. quia ei inest vt suo subiecto. sed ipi corpori locato. Respectu cuius dicit̄ loc⁹ Nō est em̄ loc⁹ i locato. aut vt pars ei⁹. aut accidēs. cū possit ab eo separari ⁊ separat⁹ permanere Corp⁹ tamen locatū dicit̄ esse in loco denominatione extrinseca. Queādmodū pannus mensurat⁹ ab vlna. nō que sit in panno. sed ei extrinseca. vt superficies scilicet cōcaua dolij continentis vinū est locus vini. q̄a est terminus dolij cōtinentis alterū corp⁹. ipsi corpori ꝯtēto extrinsec⁹. ¶ De loco cōmuni exemplū. vt concauū celi lune ad aerem. aquā ⁊ terrā. locus est cōmunis. Nam illa cōtinet corpa quibus nō est immediatū. cū int̄ ipa est cōcauū lune aliud corpus scilicet ignis et inter iaceat. De loco pro

prio. vt cōcauū celi lune ad ignē. Nam est terminus ipsius celi lune ignē cōtinentis. igni cōtento immediatus. cū inter supficiē celi lune concauā et ignē nullū aliud intermediet corpus. Et in diffinitione loci termin⁹ nō pro quacūqz corpis supficie sumit. sed dūtaxat p supficie concaua. ¶ Siquidē duplex est extrema superficies scilicet concaua: que interior est corporis continentis supficies et vltima. Nempe vltra eam nulla est illi⁹ corporis interior supficies. vt intima dolij aut vitri. alteriusue corporis continentis supficies. Et hec dicta est esse locus. et scdm eā vnū corpus cōtinet alterū. Alia est supficies cōuexa et est exterior corporis supficies et vltima. cū vltra eam nulla sit alia exterior eiusdē corporis supficies. vt extrema superficies terre tangentis aquā aut aerem. extrema aeris tangentis ignē. Et int exteriores vltima ignis supficies tangentis celū lune. et ista nō est locus. qa scdm eā corpus nō cōtinet: sed potius ab altero cōtinet. Excepto solū vltima sphera. que nullū habet aliud corpus supra se. Quo fit vt om̄e corpus habens supficiē pcauā. habeat itidem pvexā qua clauditur vt termino intrinseco. et qua tangit corpus ipsum cōtinēs si modo habeat. quēadmodū inferiores sphere celestes. Nō tn̄ quicqd habet supficiē cōuexam habet concauā. vt terra et cetera corpa que continent solū et continent. ¶ De loco naturali exemplū. vt cōcauū aeris hoiem cōtinens est locus eius naturalis. et concauū aque ad piscem. De loco violente vt concauū aque ad hoiem et aeris ad piscem. Nam neqz homo in aqua homo. neqz in aere piscis conseruari natus est.

¶ Uacuum primo est locus nō repletus corpore: natus repleri.

¶ Cū em̄ inter superficiei latera nō interiacet corpus quādo interiacere natū esset: ea superficies vacua diceret. ¶ Uacuū primo: vacuū priuatione. ¶ Uacuū secundo est dimensio om̄ia intra se corpora nō cedendo recipiens. ¶ Uacuū secundo. spaciū separatū. ¶ Tercio est qd corporibus immersum plenū non est.

¶ Priuatio: spacium.

¶ Tres iste diffinitiones vacui nō rei naturā explicant. Cū natura nō sit natū esse vacuū. sed cōuertibilē nois ratione insinuant. De vacuo primo exemplū. vt si aqua vitro contento effundat. nullo alio vitrū subeunte corpe. cū ipa esset penitus effusa superficies cōcaua vitri est vacuū pmo: Nam ipa est locus nō repletus corpe. cū nulli in

tra se per hypotesim corpus cõtineat. Natus tamẽ corpe repleri Nã suapte natura nata est aliquod corpus cõtinere. cũ omnia corpa nata sint proximũ corpus tangere quo excludat vacuũ. q̃ð summopere natura abhorret. ¶ De supficie vacua exemplũ. vt si intra concaui celi lune latera nõ interiaceret corpus oibus scilicet ab ipo remotis. cu tamen natũ esset interiacere. cõcauũ celi lune supficies vacua diceretur: vacuũ pmo. Unde constat vacuũ pmo nõ capi pro medio illo inter hiante spacio intra lune superficiei concaue remoto omni corpore cõcepto. sed solũ pro supficie cõcaua corpis nõ cõtinente aliqð corpus. Et vacuũ pmo dicit etiã vacuum priuatiõe. qa loci priuationem designat. ¶ De vacuo secũdo exemplũ. vt si esset dimensio p totũ mũdũ. queadmodũ ponebãt aliq antiquorum. extẽsa omnia itra se corpora nõ cedendo suscipiens. illius tanta moles esset cũ corpe in se recepto quanta esset corpis in eo cõtenti magnitudo. vt in corpore bicubico illius dimensionis magnitudo bicubita. in tricubito tricubita moli corporis contenti omnino respondens illa dimensio esset vacuũ secũdo. Uerũ nulla talis esse potest. qa natura q̃ maxime refugit penetrationẽ dimensionũ corporumq̃ occupationẽ. ad quã prorsus excludenda corpa sibiinuicẽ cedũt. vno locũ aliquẽ subeũte. alterũ prius eo loco contentũ exit egrediturq̃. neq̃ vnũ alteri dimensiones subit atq̃ subintrat. vt aqua cedit lapidi aer hoi. Qð si altero corpe scðm cõsimilẽ sitũ adueniẽte pmũ nõ exiret loco suo neq̃ diuideret. sed eundẽ penitus cũ secũdo. secũdum cũ pmo sitũ haberet. neq̃ plus duorum q̃ vni dimensio spacij oppleret. illa corpa nõ cederet sed se penetrarent atq̃ occuparent. Et dicit vacuũ secũdo: alio noie spaciũ separatũ. qð a substãtia rerũ qbus cõiungit separatũ sit atq̃ semotũ. ¶ Uacuũ tercio duas pmas vacui acceptiões cõplectit. Et ideo est duplex. scilicet vacuũ tercio puatiõe. Et est parua quedã cõcauitas q̃ corpib immersa plena nõ ẽ. nata tamen repleri. quomodo antiqui posuerũt parua quedã vacua corporib animatis insita in quibus alimentũ susciperẽt. Aliud est vacuũ tercio spacio. Et est parua quedã dimensio corporibus immersa ipsaq̃ nõ cedendo recipiens. vt nõnulli nolentes concedeere vacua huiusmodi concauitates posuerunt exiguas dimensiones corporibus immersas. que nõ cedentes alimentum susciperent. eiq̃ coniungerent.

¶ Tempus est numerus primi motus scðm prius posterius.

¶ Primus motus is est qui est primi mobilis. ¶ Mobilis hoc

ordine sunt sita: terra: aqua: aer: ignis: celū: lune: mercurij: veneris: solis: martis: iouis: saturni: firmamentū: primum mobile.

¶ Presens primo est impartibile: preteritum futuro connectens

¶ Presens: nunc instans: adiacens. ¶ Secundo est tempus vtrinque adiecto impartibili nō multum distans. ¶ Presens: nūc

¶ Preteritum est temporis pars prior. futurū vero pars posterior. ¶ Esse in tempore est mensurari tempore. ¶ Ea vero mensurantur tempore: quorum tempus duratio est: aut que incipiunt et desinunt in tempore.

¶ Diffinitur tempus esse numerus. nō quidem numerans. sed numeratus. hoc est partes ipse numerate et scdm aliquem numerum apprehense ipsius primi motus scdm prius et posterius sumpte. id est scdm successionē. qua vna pars temporis est prior et nō permanens cū posteriori. altera vero posterior. et priore preterita cōtinue succedens. vt annus est numerus. 365. dierū sibiinuicē succedentiū. Et dies numerus vigintiquattuor horarū scdm prius et posterius sumptarū. Hora vero numerus sexaginta minutorum. quorum vnū habet prius durationem. et aliud posterius ei succedit. Et in hac temporis diffinitione primus motus dicitur motus circularis. qui est primi mobilis. supremeque sphere. nā sole partes illius motus scdm prius et posterius sumpte dicuntur tempus: et nō partes sperarū inferiorum aut rerū naturalium ¶ Mobilia autem nō quolibet motu. sed eo qui scdm locū est. nam is solus celo conuenit. hoc ordine sunt sita. ab infimo ad supremum. et a proximis nobis ad remotiora conscendendo primo quattuor elementa que mouentur motu recto. scilicet terra. aqua. aer et ignis. Deinde septem orbes planetarū. quorum inferiores superiorum ambitu continentur. scilicet celū. lune. celū mercurij. veneris. solis. martis. iouis. saturni. Cui proxime supereminet firmamentū stellis fixis et quidem plurimis ornatū. Postremo primū mobile omniū est supremū. cetera que suo claudit ambitu. et omnes celestes orbes circūferuntur motu circulari. ¶ Deinde subnectuntur ipsius presentis due acceptiones In prima acceptione presens est impartibile scdm successionem. partē temporis preteritā future connectens. vt sit tota presens hora a b. cuius medietas sit preterita et medietas futura. coniunganturque ad inuicē per instans c. tale instans est presens primo. quia est impartibile

temporis connectens preteritum a c ipsi futuro b c. Perinde autem linea a b c. punctū c est extremū et impartibile scdm extensionem coniungens priorem partē linee scilicet a c. parti posteriori c b. Et quēadmodū in philosophia naturali supponendū est pūctū esse. prorsus indiuisibile scdm magnitudinē. nullasqȝ dimensionis partes habere. Alioquin nō possit esse linee vltimū. Ita quoqȝ supponendū est et pn cipij loco habendū instans esse impartibile scdm successionē. nullasqȝ durationis partes habere. Alioquin temporis extremū esse nō posset Et presens in ea acceptione dicit̄ alio noīe nunc primo. siue instans adiacens quod postremū adiectū est ad excludenda instantia coniungentia partes temporis preteriti inter se. aut temporis futuri que nō sunt presentia primo. quia non adiacent nobis nec adsunt. siquidem esse presens primo est instans. sed non omne instans est presens primo. ¶ Presens secundo est tēpus vtrinqȝ a dicto impartibili distans nō tamen multū distat qdē vtrinqȝ temp⁹ quando eius vna pars precedit instans adiacens. et altera sequitur. Quare totum tempus p̄cedēs instans adiacēs. siue p̄sens primo aut totū tempus sequens non est presens secundo. quia neutrum vtrinqȝ iacet. sed solum altera ex parte. Tunc v̄o nō multū distat tempus vtrinqȝ iacens quādo vtraqȝ eius pars et precedens scilicet et sequens est propinqua instanti. vt preterite partis principiū nō longo interuallo semimoueatur a predicto instanti. nec future partis finis. Quare totus annus aut quinquennīū. aut decenniū nō est hoc modo tempus presens. quia ei⁹ partes ad instans nobis adiacens comparate multo interstitio ab eo distant. sed hora aut dies recte dicit̄ scdm hanc acceptionē presens cū sit tp̄s vtrinqȝ ab instāti adiacēte nō multū distās ¶ Deinde diffinit preteritum esse temporis pars prior. et que exacta est. que si nō multum a presente primo distat. dicit̄ preteritū actu et temporis presentis est pars vt hore presentis mediatas que pertrā ijt. Si v̄o multū distat ab impartibili nobis adiacente dicit̄ preteritū potentia. et nō est pars temporis presentis. Futurū v̄o est tp̄is pars posterior. et q̄ adhuc ventura est. Et ea si parū distat ab adiacente inpartibili dicit̄ futurū actu. est que pars temporis presentis. Si vero multū ab eo distat est futurū potētia et nō pars tp̄is p̄sentis. At q̄a om̄i rei naturali cōuenit esse in tempore. Quid sit rem esse in tempore postea docebit Est em̄ eā mēsurari in tempore. aut vt mensura intrinseca quemadmodum primum mobile. in quo est tempus vt suo subiecto. aut vt vt mensura extrinseca sicut sphere celestes inferiores et res natura-

les omnes in quibus nõ est tempus vt subiectũ. Perinde atqȝ vlna mẽsuratur sua magnitudine vt mensura intrinseca. Pannus vero ab eadẽ dicitur mensurare vt mensura extrinseca. cum vlne extensio sit extra pannũ. Et hic quidẽ mensuratur scđm extensionẽ. Res vero naturales ⁊ sphere celestes scđm durationẽ. Duplicia autẽ sunt que mensurantur tempore. Quedã eo mensurantur vt mensura equante. quorum scilicet totum tempus est duratio. Et que equã cũ toto tempore habent permanentiam. vt orbes celestes ⁊ rerũ naturaliũ materia. Et hec similia sunt panno equã ipsi vlne extensionẽ habenti. Alia vero tempore mensuratur vt mensura excedente. que scilicet incipiunt ⁊ desinunt in tẽpore. quẽadmodũ res naturales ortũ in tempore atqȝ obitum habentes. ⁊ quarũ duratio toto tempore contractior alicui temporis particule respõdet Et hec assimilantur pãno minorẽ, ⁊ principio ⁊ fine extẽsionẽ habẽti quam vlna ipm mensurans significantur quod per scđam diffinitionis particulam. alia vero per primã. Et hec littere introductionis succincta breuisqȝ declaratio huic loco sufficere visa est. In principio quidem adiecta quo ipsa introductio scđm littere seriem vel transcursu intelligatur. Antequam ad primi dyalogi exactiorem ipsius explanationem continentis lectionem accedatur.

Impresse sunt he introductiones in libros phisicorum Aristotelis regia in ciuitate Cracouiensi. Impensis spectabilis viri dñi Johannis haller. Anno salutis nostre Millesimo quingẽtesimo decimo.

